

Nevelésművészet, művészeti nevelés

Székely István előadása

Magyar Antropozófiai Társaság,

2025.09.06.

Személyesen is jó reggelt kívánok mindenkinek ilyen kora ősssel. És a téma, aminek a Kati adta végül a címét: művészeti nevelés, a nevelés művészete. Ez a gondolat elég régóta foglalkoztat engem, mert azt tapasztaltam, hogy van itt egy kis zavar bennünk, bennem is. Hogy mit is értünk az alatt, hogy „művészeteken keresztül”, vagy „művészi módon”. A pedagógiában mégiscsak a nevelőművészetről beszélünk, ami nem a csupán a művészetekről szól, bár nyilván az is rendkívül fontos. Tudjuk, hogy a Waldorf-pedagógia három pillérre épül: a tudományra, a művészetre és a vallásra. Ebből a vallás szinte teljesen kikopott – ezt nem én állapítottam meg. És most a művészet is elkezdett amortizálódni vagy a háttérbe húzódni. Vagy lassanként művészetnek kezdünk el nevezni olyan dolgokat is, amiknek voltaképpen kevés közük van a művészethez. De ez már azt is jelenti, hogy a művészet is szárad ki, vagy szárad föl. Nagyon sok okot meg lehetne nevezni, hogy ez miért van így. Ez jön a társadalomból, ez jön a szülőktől. És erre én csak azt tudom mondani, hogy ha ez így is van, akkor ennek nyilvánvalóan csak egy oka lehet. Már a mai szülők generációja sem kapta meg azt a pedagógiát és nevelést, amit megérdemelt volna.

Namármost, ha megnézzük a *Wikipédiát*, hogy mi az, hogy művészet, akkor valami olyasmit olvashatunk, hogy a művészet kreatív alkotó tevékenység. Ma reggel én is próbáltam egy másik definíciót alkotni, ami szinte lehetetlen. Ez körülbelül így szól, hogy *érzésből, folyamatból és szabadságból való cselekvés*. Ezt egy kicsit körülírom, annak ellenére, hogy tudom, hogy nem jó. Ugyanúgy nem jó, mint a többi definíció. De hát igazából – és itt azzal kezdeném tulajdonképpen a mai napot –, hogy elmondanék egy-két megfigyelést. Ezek a megfigyelések évek alatt gyűltek össze. De annyira egyszerűek és érthetőek, legalábbis én annak gondolom, hogy abban reménykedem, hogy nem csak fejjel lehet követni ezeket, hanem hallva is átélhetők.

Az egyik mindjárt akkor legyen ez, hogy a maga a művészet definiálhatatlan. Példának csak annyit mondanék, hogy most akár játszhatnánk egy játékot, amiben nem mondom el, hogy mire gondolok, csak különböző jelzőket mondanék, és ezen jelzők alapján kellene kitalálni, hogy miről is van szó.

Például azt mondanám, hogy hangokból áll, ritmusa van, erősödik, elhalkul, szünet van benne. Különböző frekvenciákon szól. Vagy azt mondanám, van benne „tonika” meg „domináns” is. Akkor mindenki rámondaná, hogy ez a zene, én viszont azt mondom, hogy egy nyikorgó kerekű autó elment a ház előtt. Vagy valami ilyesmit. Szóval, nem működik a dolog ilyen értelemben. És ez nem csak a zenére igaz... Azt is nagyon-nagyon jól tudjuk, hogy egy-egy kis írásunk – például a bizonyítványverseink – sem feltétlenül művésziek. Vagy mindannyian festettünk falat. Ez se mondható művészetnek. Pedig vannak olyan művészek, akik egy színnel *tudnak* művészetet alkotni. Mark Rothko például. Vagy kevés színnel alkotnak. De nem ezen múlik. Tehát nem az anyagon, hanem valami máson, amire nem tudunk rámutatni. Nem tudunk úgy rámutatni, hogy ez itt van benne, tehát művészet. Vagy hiányzik, és akkor ezért művészet – teljesen mindegy. Nincs ilyen. És ezért feltételezem, de most még csak feltételes módban mondanám, hogy egy érzésből történik a dolog. Egy érzés dönti el azt, hogy valami művészet, vagy sem. De erre szeretnék még majd visszatérni. Így

előzetesen csak annyit lehet mondani, hogy semmit sem tudunk megragadni abból, hogy mi is a művészet. Nincs benne megragadni való dolog. Az érzést (ami eldönti bennünk, hogy valami művészet-e vagy sem) természetesen úgy értem, hogy megismerő érzés. Nem a „magam” érzése.

Ez volt az egyik megfigyelés. Remélem, hogy követhető volt idáig. A második megfigyelés a következő. A művészetet – én így nevezem – nem lehet kivinni az utcára. Ezt úgy értem egész pontosan, hogy történnek kísérletek, hogy tárjuk a széles nagyközönség elé a művészetet. Ez lehet – amiket látunk – színház, zene stb. De ezek valahogy mégsem működnek. A zenéből csaszтусka lesz, a színházból vásári komédia. Ha nyáron tengerparton járunk, akkor látjuk ezeket a kis arcképeket, amiket ott rólunk, vagy inkább másokról készítenek pár perc alatt. Ez azért – tudjuk jól, vagy inkább: érezzük jól – nem az, amit művészetnek nevezhetünk. Valami nincs meg benne. És ennek az oka vajon mi lehet? Ezt valahogy így tudnám megfogalmazni: hogy váratlanul ér, nem vagyunk fölkészülve a művészetre. Nem vagyok fölkészülve, nem veszem föl a színházi ruhámat, vagy nem tudom, mit. Nem olvasom el a darabot, és... Nem tudok rákapcsolódni arra a folyamatra, amire kéne. Nem vagyok fölkészülve. És hát az utcán nem vagyok fölkészülve rá. Tehát ez azt jelenti, hogy nem csak a művész, hanem a befogadó részéről is kellene valamilyen tevékenységet előbb megtenni. Az magától nem jön. Erre is visszatérnék a későbbiekben. Zárójelben megjegyzem, csak azért, mert itt vagyunk a Riadó utcában, hogy sokakban van olyan elképzelés, hogy az antropológiát ki kellene vinni az utcára. Hála Istennek, ez se megy. Ezt nem ragoznám tovább. Ahol élő folyamatokról van szó, azt nem lehet kivinni az utcára.

A harmadik megfigyelés pedig az, hogy a művészetnek van egy kommunikatív jellege. Méghozzá kétirányú kommunikatív jellege. Van egy nagy példám, Johann Sebastian Bach. Aki nagyon sok új dolgot hozott, valósított meg a zene területén belül. Ez azért izgalmas, mert ha az ő életét egy kicsit jobban megismerjük, nagyon sok követője, tehát értő hallgatója is volt. És nagyon sok értetlen hallgatója is. És ezt egy kicsit érteni vélem. Mert amikor egy zeneszerző – példának okáért most Bach – valami új inspirációt, valami egy új dolgot testesít meg, alkot meg, akkor ugyanabból az inspirációból dolgoznak az ő értői is. Egyszerűen nem dolgozhatnak másból. És az, hogy van egyfajta kommunikáció – és itt a kommunikáción van a hangsúly –, az azt jelenti, hogy vannak értői. Azért olyan fontos ez, mert úgynevezett meg nem értett középkori zenészeket, festőket stb. nem tudunk mondani. Ezek mindig elfelejtődnek. Mert nincs kommunikáció. És ez rendben is van így. De én egy kicsit hozzátenném a kommunikációnak a másik oldalát is. Hogy hogyan részesülhettek ezek az emberek, az értők és maga Bach is egyszerre egyazon inspirációból? És elnézést, hogy ezt mondom, de muszáj így mondanom, én így szoktam megfogalmazni magamban: *Mert felülről kapták*. Tehát egyúttal volt kommunikáció a művész és a művészetet értők között, és másrészt volt kommunikáció fölfelé is. Vagyishogy egyaránt részesedtek, vagy meghallották – nyilván nem füllel; az ellenzők is, vagy a támadók is füllel hallották. Meghallottak valamit, amit lehet idők szavának nevezni, vagy bárminek nevezni. De mégiscsak ott volt. És ezt nem az ember csinálja. Tehát hogy kétirányú kommunikációról van szó, nagyon leegyszerűsítve persze. Kétirányú kommunikáció volt és van minden igazi művésznél. Egyrészt, hogy értve van – ez nagyon fontos, hogy értve legyen. Enélkül ma nem tudnánk Bachról (sem). A másik, hogy ugyanakkor fölfelé is érthető legyen. Vagyis hogyha az idők szavát mondom, vagy bármit is mondok, tehát a világ folyásához valamilyen módon kapcsolódnia kell. Ez is egy megfigyelés. Nyilvánvalóan nagyon egyszerűen és szárazan megfogalmazva. De hogy ugye a művészet jellegéről beszélünk. Arról a jellegről, amit be kell vinni a pedagógiába. Most azért mondok ilyeneket.

Negyedik megfigyelés következik. Művészetet – éppen vannak itt résztvevők az euritmiától a zenéig ... – művészetet csak szabadságból lehet csinálni. A művészet tökéletesen fölösleges, mondhatnám. Nagyon sok embert ismerünk, aki semmit olyat nem csinált életében, ami a művészethez kapcsolódna. Ahhoz, hogy valaki művészetet csináljon, ahhoz, arra nem szorítja rá a környezet, a biológia, vagy nem tudom, micsoda. Sokszor még egy tanár sem tudja rászorítani. Nyilván erről tudnának beszélni a kollégák is. Tehát ebben az értelemben mondom, hogy csak szabadságból lehet művészetet csinálni. (Amikor a szabadságra nevelésről beszélünk, akkor itt van egy erős áthallás. Mert ezt se nagyon tudjuk már, hogy mit jelent.) Viszont épp azért, mert fölösleges, éppen ezért jelenik meg ilyen nyomatékosan a pedagógiában, és nem csak a pedagógiában. Így, ha végigtekintünk az ember útján a Földön, akkor ez az út csak abból épül, amit az ember fölöslegesen csinál. Nem csak a művészet. A tudomány is. Lehetne ma is fateknőben mosni, ezzel lehet együtt élni. Csomó mindent lehetne csinálni úgy is, ahogy a régiek. De minden új ebből a „fölslegből” van. És ez a fölösleges, ez az, ami az embert *önmagában* képessé teszi a szabadságra, hogy *legyen*, ami még nincs, ez a legfontosabb, azt hiszem, amivel az embert jellemezni lehet. Szabadságból fölöslegesen tenni. És ez a szabadság, nem győzőm hangsúlyozni, a legapróbb tanórai tevékenységünkől az emberiségig nyúlik.

Kérés (M. K.): – A feleslegesen még egy picit írd még jobban körül!

Hozzászólás: – Nekem van egy jó példám erre. Hogy tehát valaki mondjuk fölöslegesen nézegeti gyerekkorában a világot, tehát fekszik a földön és nézi a szöcskéket, hogy ugrálnak. És akkor ez művészetté fajul. Valami képalkotásra ösztönzi. Tehát úgy tűnik, hogy fölöslegesen művel.

Sz. I.: – Abszolút, erről egy steineri példát hadd mondjak, amit Steiner a művészetről, az érzésről mond! Valaki átmegy egy réten és elkezdi látni azt a sokszínűséget, és hogy ... hogy szép a világ. A másik átmegy a réten, és elkezdi a növényhatározóban babrálni a nem tudom én, micsodát. Szerintem mind a kettő felesleges. Csak másképp.

Hozzászólás: – Bocsánat, még annyit, hogy ezt Leonardo életrajzából merítettem, ahol azt írja, hogy ő attól lett művész, hogy gyerekkorában egy úgynevezett, a családban lenézett felesleges nagybácsival, semmirekellő nagybácsinak nevezték, azzal ment ki a rétre, és akkor fél napokat feküdtek a fűben és semmit tettek, nézték a fűben szöcskéket.

Hozzászólás: – Ez nagyon tetszett. Hogy mások számára, mások szemében fölöslegesnek tűnő dolgok lehetnek azok a pluszok, amiből aztán keletkeznek az újdonságok. Tehát hogyha bárki bármit két kezével tesz, és fel se tűnik, mit csinál, mert réges-rég ezt vagy azt kellene művelnie, vagy miért van még mindig órákon keresztül az asztalosműhelyben, amikor már rég össze lehetett volna rakni azt a valamit. Mert valami plusz van benne, amit szeretne kifejezni, és addig csinálja, addig ügyködik vele, amíg aztán abból lesz valami.

Sz. I.: – Igen. Ha már a fölösleges dolgoknál tartunk és a múltkor beszélgettünk már a koncentrációs gyakorlatról: a kanál sem szükségszerűségből lett. Tehát az már ... amit mi szükségszerűségnek nevezünk, az már önmaga egy intuíció. De senki nem érezte vagy látta úgy, hogy „na már most már jó lenne föl találni azt a kanalat, mert igazán micsoda disznó dolog így kézzel enni”. És nem is mindenhol találták föl a kanalat. Van, ahol a kínai evőpálcát találták föl. Nem szükségszerű a kanál sem. Nem tudom megállni ebben a körben, hogy egy idézetet ne mondjak. Merthogy ez is talán, nem is annyira talán, éppen ide tartozik. Hogy akinek van, annak adatik¹ és bővülködik, szó szerint

¹ A mondat mind a három szinoptikusnál megtalálható kis eltéréssel. Pl. Máténál 13,12: Mert a kinek van, annak adatik, és bővülködik; de a kinek nincs, az is elvétetik tőle, a mije van. (Károli ford.)

fölöslege van. És akinek nincs, attól pedig stb. stb. Tehát az emberi minőséghez tartozik ez a fölösleg. A művészetben, a kanalat most nevezzük iparnak? Civilizációnak? Így, ez mind fölösleges.

Egyel tovább gördíteném a kereket. Még most is fönntartva, hogy érzésből – és erre szeretnék rákanyarodni – szabadságból cselekedni. Hogy hogyan is tesszük ezt a művészetet tulajdonképpen? Hogyan csináljuk? És ez itt egy borzasztó izgalmas kérdés kezd lenni. Mert tulajdonképpen mondhatnánk azt, hogy láthatóvá és hallhatóvá tesszük azt, ami láthatatlan és hallható. Aki látott már zeneszerzőt ... vagyis nem zeneszerzőt, kottát. Ami akár tizenötször is át volt javítva. Aztán tudjuk, hogy amikor levakarjuk róla a rétegeket; ma már lehet ezt csinálni, és akkor megnézzük, hogy elsőre is az volt, ami tizenötödikre. Namost az izgalmas kérdés az nem az, hogy mennyit kínlódott valaki. Hanem az, hogy mihez képest javítgatta a kottát? Ez a dolognak a lényege. A kotta, az egy negyedrangú dolog – mindig félve nézek Juditra². De hogy mégiscsak erről van szó. Egyébként ezt a hétköznapi életben is néha kivételes szerencsével megéljük. Mikor valaki azt mondja, hogy „nem is ezt akartam mondani”, vagy „nem is így”. Tehát hogy mit hasonlít össze mivel? Itt mindig ennek a kérdésnek kéne fölmerülnie. Aztán persze minél jobban próbálja valaki mondani, annál jobban elveszti azt, amit. Amit olyan nehéz megfogalmazni, olyan nehéz kottába ültetni. Ismerünk olyan festőket is, akik rengeteg verziót próbálnak ki, mielőtt... És a zenészek is. Hogy is történik ez az egész? Mi tehát a módja? És ez egy nagyon izgalmas dolog – most hadd maradjak a zenénél! De ez érvényes az összes többire is. Hogy a zene, az egy folyamat. De a novella is. Azt értem ez alatt, hogy ez a folyamat, ami láthatatlan, ez az, ami számunkra időben történik, tanórán történik, bárhol is történik. Namost ez az idő nem úgy megy, mint általában. Ez az idő, ez másképpen működik, mint ahogy a hétköznapiakban szokott. Tehát nem úgy működik, hogy itt van a múlt, ezeket a hangokat már hallottam, és akkor elfelejtem. Úgy se működik, hogy ezeket a hangokat akkor jól megjegyzem. Ez se működik. Hanem valahol a kettő között, puhán, finoman, elébe hallgatva, merthogy egy folyamatban vagyunk benne, elébe hallgatva a következő hangoknak, nem teljesen elfelejtve az eddigi hangokat sem. Tehát teljesen másképp történik a múlt, a jelen és a jövő. Tehát az időfaktora teljesen más egy művészi folyamatnál, mint például akkor, amikor hetvenhét szeget be kell ütni egy fába, és most vagyok éppen az ötvenharmadiknál. Tehát ez egy másik idő, amiről itt a művészetnél beszélünk. Nincs múlt ebben az értelemben. Egy folyamatban vagyunk benne, de ebben az egész múlt is benne van. Egy olyan múlt, ami még változhat. És bőségesen változik aszerint, ahogy a folyamat megy. Ez nem tudom, mennyire érthető.

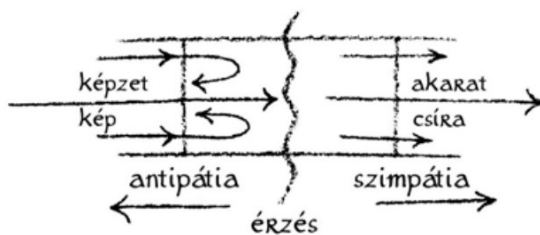
Hozzászólás (M. K.): – Együtt mozdul.

Sz. I.: – Együtt mozdul. Az egész. De lehet, hogy tíz perce hallottam, vagy tíz perce olvastam, vagy tegnap olvastam. De még ma is együtt mozdul az egész. Csak zárójelben: most már muszáj föltennem magam miatt is ezt az illetlen kérdést. Nagyon sokszor foglalkozunk különböző értelemben biográfiával. A biográfia időben történik? Kérdezhetné az ember. Merthogy az emberről van szó. Hiszen én bármikor rájöhetek, hogy az az esemény, amit én olyan fontosnak tartottam eddig, az nem is volt fontos, de az a jelentéktelen, amit éppen most fedezek fel, az megváltoztatta az egész életemet. Most jövök rá, ebben a pillanatban. A biográfia sem időben történik. Hanem megismerés szerint. Ahogy most látom a folyamatot. Vagyishogy ott is változik a múlt. Csak ezt akarom ezzel mondani. Élővé válik, mert folyamatba kerül. Nyilván ezek kivételes példák. Tehát hogy van egy folyamat ebben a történetben. Ezt bővebben kifejtem. Ugye csomó minden következik a pedagógiára vonatkozólag, amit elmondtam. Nekünk, vallásánároknak viszonylag könnyebbnek tűnik a dolog. Mert hogyan visszük bele a gyereket egy művészi folyamatba? Hát például mesélünk neki.

² Kormos Judit, aki az éneklést szokta vezetni ebben a csoportban.

Olyat elég ritkán szoktunk mondani, hogy „rajzolj, amit akarsz”. Hanem mesélünk neki. Ami hallható, de nem látható, és akkor azt mondjuk a gyerekeknek, hogy legyen látható, de nem hallható a történet. Tehát mindig hivatkozunk arra a fölsőre, arra a láthatatlanra vagy hallhatatlanra abban a vonatkozásban. Például formarajznál, csak, hogy gyakorlati példákat mondjak, formarajznál, geometriánál pofonegyszerű. Például odaadunk a gyerekeknek egy olyan ábrát, hogy egészítsd ki, hogy legyen szimmetrikus. Már is benne van a folyamatban. Pedig formarajzról, geometriáról beszélünk akár, és már is benne van a folyamatban. Beleáll a folyamatba, szabadságból. Ez se megy másképp. Tehát nem mindegy, hogy *hogyan* visszük be a folyamatba. És aszerint, nem a formarajz és nem a geometria, hanem a világ rendje szerint teszi a dolgát a folyamatban, és akkor jó lesz. És ő ezt tudja. Ezt érzi is. Ez a folyamatban történik. Arról csak zárójelben szeretnék beszélni, hogy ez a folyamat, ez öröm. Tehát amikor valaki megérti mondjuk a Püthagorasz-tételt, még olyan embert nem látunk, aki azt mondta volna, hogy jaj, de jó volt, amíg erről nem tudtam, még nem értettem. Hogy lehetne ezt visszacsinálni? Szóval, ez öröm. Tehát hogy ebben (a folyamatban) öröm élni. Valóban öröm. Mert ez nem az én örömöm. Hanem ez világ-öröm. Mert egy folyamatból megszületik egy világos értés és érzés is. És az érzésről beszélünk, mert megint az érzésről.

Most egy merész dologgal folytatnám. Művészi módról beszélünk, és én hoztam ehhez egy ábrát. Ez az ábra akár ismerős is lehet. Aki az *Általános embertan*³ második fejezetéig eljutott, annak ez az ábra szinte ismerősnek tűnhet. Azért mondom, hogy szinte ismerős, mert itt a képzet és a kép oldalán balra van egy ilyen visszakanyarodó nyíl. Ez az eredeti ábra. Nem az, amit mi ismerünk.

Ugye mi ezt vonalként ismerjük, de a szöveg szerint így visszakanyarodva működik. Namost, itt a kettő között van az ember lelki világa, vagyis az érzés. A lélek kialakítja önmagát a szimpátia és az antipátia érzésvilágából. Vagyis se nem az egyik, se nem a másik. Mert akkor *az* lenne, a lélek csak szimpátiából, vagy csak antipátiából állna. És ez azt jelenti, hogy amikor én arról beszélek, hogy hogyan hallgatunk meg egy olyan zeneművet, amit érdemes is meghallgatni, akkor az azt jelenti, hogy az ember érzésben középen áll. Se nem a múltban, se nem a jövőben. És ha még képe, képze is van, akkor az még folyamatosan alakul is az hallgatás folyamán. Ez a lélek ügye. Nem lelki ügy, nem-nem, a lélek ügye. A lelki ügy, az ide inkább, sokkal inkább a múltra vonatkozik. Ez azt is jelenti – még továbbra is maradva ennél az ábránál –, hogy az ember a szimpátia- és antipátia erőivel – steineri értelemben mondom, de egyébként hétköznapi értelemben is jó lenne – megtanul tudatosan bánni, mert csak ott tud szabad lenni, ahol tudatos tud lenni. Tehát a szabadság megintcsak itt, az érzésben van. Ha bele tudom vinni a gyereket egy ilyen folyamatba, és hogy most más példát

³ Rudolf Steiner: Allgemeine Menschenkunde als Grundlage der Pädagogik. GA 293. Magyarul: Általános embertan, mint a pedagógia alapja. Magyarul megjelent pl. Genius Kiadó, Budapest.

mondjak, az is lehet egy folyamat – és ez pedagógia –, hogy tegnap történt egy esemény az udvaron – most mindegy, micsoda, mindannyian ismerünk ilyen eseményeket – hogyan történhetett volna másképp? Ez is egy folyamattá tud így kinőni. Egyébként szép folyamattá tud kinőni. Igen.

Szóval a művészi mód azt jelentené, hogy tudatos módon, se nem antipátiában, se nem túlzott szimpátiában történnek a dolgok. Hogy történik ez gyakorlatilag? Tehát kézzel foghatóan, gyakorlatilag? Hát ez úgy történik – ez megint egy látott példát hadd mondjak el –, hogy egyszer láttam, ahogy hallgatók követ faragnak. Az egyik hallgató nem lépegetett hátra, nem nézte meg, hogy mit csinál, mert már készen volt benne a kép, hogy ő mit is akar csinálni. Természetesen az a kő eltörött. Mert nem volt kommunikáció, nem volt folyamat. Nem volt semmi. Nemcsak az anyag és közte nem volt folyamat, hanem egyáltalán nem volt folyamat. Ez az úgynevezett múlt-tudat, amiből ő dolgozott. És ez nem hagyta és nem engedte magát kirángatni a folyamatból. Én ezt a kő-eltörést, ezt nem annak tartom, hogy ... ez nem egy technikai történet pusztán. Hanem e mögött van egy szellemi történet is, főként az. Egy szobrot nem lehet így csinálni. Egy pillanatra még visszatérek az ábrára. Amikor arról beszélünk, hogy művészi módon, akkor valamit biztosan elkerülünk. Vagy legfeljebb csak beillesztjük a folyamatba: és ez az „információ”. Ma így nevezzük. Mert hogy ott aztán semmi sincs. Hát, ha valami, akkor csak antipátia születhet belőle. Ha ezt egy világ folyásába illesztjük bele, tehát a világ – mondjuk azt, világörténelembe, lehet információkat is mondani akár. De akkor teljesen más íze van. Csak egy kicsit élővé kell tenni, vagy a folyamatok mellé tenni, és nem a folyamatok ellenében.

Kérés (M. K.): – Mondjunk példát a gyerekekkel való munkából erre! Azért szerintem sejtjük, de nagyon jó lenne itt megállni. Itt az információ, az egy fontos szó.

Sz. I.: – Próbáljunk közösen erre példát keresni, mert ez izgalmas kérdés. És hogy mekkora bajban vagyunk, szerintem most derül ki.

Hozzászólás: – Most az információ körül forog a gondolatom, hogy az információ-átadás, az egyfajta mód a tanításhoz. De hogy a Waldorf-pedagógiának nem ez az alaptétele. Viszont az, hogy hagyjuk, azt megszületni a gyerekekben, segítséggel. Hogy ő átélhesse azt a folyamatot, amire szüksége van ahhoz, hogy ő saját maga megfogalmazzon dolgokat, tudásokat, tapasztalatokat; megélhesse azt az örömet – szerintem ez a kettő között a különbség, és valahogy ez, ami így fontos ebben a tekintetben, hogy ez a művészeti vonulat, hogy lehet, hogy sokkal könnyebb lenni azt mondani neki, hogy ez így van és fogadd el, minthogy időt hagyunk neki arra, hogy segítséggel rájöjjön dolgokra.

Sz. I.: – De a Kati szigorúbb volt, Konkrét példát mondjatok!

Hozzászólás (M. K.): – Én egy konkrét festésőrára gondolok, amit nagyon sokszor átéltem. Mindenki, aki már tartott ilyet, érzi, hogy mikor van az, amikor a gyerekek benne vannak a színben. Egyfajta kék hangulat van, mondjuk. Ezt jól előkészítettük. Semmi verbalitás, mindenki dolgozik. Szuszognak, lehet érezni az egészet. Minden ilyen individuális, nem közösségi, saját. És akkor kéne mondani, hogy most jön a sárga. Most ez az a zöld. Hogy történik ez? Mert kell egy információ. Csináljátok, ahogy szeretnétek, mert azért nagyon jó, majd kihozza a gyerek magából. Ha nincs megtanítva dolgokra, akkor mindig ugyanott marad, azt azért tudjuk Rudolf Steinertől. Tehát hogy van az a pillanat – és itt az időről beszélek –, amikor, amilyen hangon, amilyen hangerővel ahogyan ez megtörténik, hogy ő segítséget kapjon. Ugyanakkor pedig ne rángassuk ki a folyamatból. Én ebben látok egy művészi elemet. Meg információ – kommunikáció, de nem szép szavak, amiket úgy nem annyira szeretek, bár használjuk. De mi történik itt? Az a varázs, amiben benne vannak, azt valami olyan módon kell feloldanom, hogy vissza tudjon helyezkedni. Igen. Énnekem most ez egy

ilyen előttem lebegő példa vagy hangulat, amit átéltem, és igenis kínlódik az ember: most szóljon? Nem? Hogy ez nagyon szép volt, így benne vagyunk, csak éppen hamis volt egy picit, és akkor itt most hogyan? Szóval szerintem ezt a mindennapokban átéljük, úgy őszintén.

Sz. I.: – Egy példát hadd mondjak el! Talán azért, mert ez itt már elhangzott. Ez nem az én példám, ez édesanyám példája volt. Tehát mi az, hogy folyamat? Második osztály. Nem tudom, milyen kis állatot kellett megformázni gyurmából. És mindenki csinálta, édesanyám is csinálta. Csak aztán meglátta, hogy a gyerekek mit csinálnak. Édesanyám „legyártotta” az egyik lábát, a másik lábát ...stb. stb. A gyerekek pedig egy darabból csinálták meg. Mert benne vannak a folyamatban. Ez is lehet egy példa, hogy hogy lehet. Ugyanakkor ez maga a valóság is, ezért szép!

És ezért mondtam az elején, hogy művészetet csinálunk, de sokszor nem művészien, és ezt nem is mindig vesszük észre. Erre gondoltam egész pontosan. Tulajdonképpen, amikor folyamatról beszélünk, most a Kati kérdésére visszatérve, hogy nem mindegy, hogy milyen folyamaton vezetjük el a gyereket például a matematikában egy megoldás felé. Ez nem mindegy. És erről szeretnék egy még egy kicsit beszélni. Merthogy itt erről az ábráról még egyetlenegy dolog kiderül, vagyishogy számomra kiderül, amit szeretnék megvilágítani még. Folyamatokban élni, ezt csak akkor lehet megcsinálni egy osztályban, ha mi magunk folyamatokban élünk. Érzésről van szó, amit átadunk. Amibe a gyerek bele tud helyezkedni. Nem-érzésbe nem tud belehelyezkedni. Ez a belehelyezkedés akkor történhet meg, ha – ezt most nagyon sokdéleképpen el lehet mondani – mi megtörténetjük ezt a folyamatot magunkban. Mondhatnám azt, hogy nem rutinból és nem tudásból történnek a dolgok. Hanem együtt, de abban az értelemben, teljesen együtt dolgozunk a gyerekekkel, a gyerekekkel, és magunk is egy kicsit most fedezzük föl. Amit eddig tudtunk, az egy irányt jelenthet, de nem az utat. Az út, az most készül. És ez azt jelenti, hogy a gyerekek sosem kapnak kétszersültet, konzervet, tápszert, kiegészítőket, ételszínezéket stb. stb., szóval készet, hanem mindig frisset kapnak. Mindig frisset. Zárójelben mondván szerintem a mai gyerekek általánosan ezt borzasztóan igénylik. Sokkal jobban, mint mi valaha. Mi még tudtunk úgy tanulni, na hát tanuld meg ezt a 83 évszámot, és akkor jó lesz. Ma ez nem megy. Merthogy nem friss. Nincs folyamat benne. Ha tudunk élő módon, érzésben folyamatot építeni, ami követhető, akkor a magatartás- és egyéb problémákkal sokkal kevesebb problémánk lesz. Ezt most tapasztalatból mondom. Ha tudunk olyan kirándulást csinálni, ahol csak annyi beszélgetés van, ami fönntartja azt, hogy mindig látom a változást a tájban, amerre megyek, akkor az elég, hogy a gyerekek átéljék ezt. Nem fecsegve, nem túl ... itt van. Az ábra. Csak annyi, amennyi éppen ott születik és szükséges. Biztosan van, aki tudja, miről beszélek. Most lekerítem azért, hogy legyen másnak is ideje talán hozzáfűzni. A művészi azt jelenti, hogy élő. Egész egyszerűen. És hogyha visszanézünk az első hármasságra, hogy vallás, művészet, tudomány, akkor már körülbelül azt is sejthetjük, hogy a vallás, az miért száradt ki. Mert nem tudjuk élővé tenni. Vagy nagyon kevesen tudják, bocsánat. Nagyon kevesen tudják élő módon átélni. És akkor bizony kiszárad a művészet is. A tudományról meg csak annyit szeretnék mondani, hogy az én gyerekkoromban azt mondták, hogy *a tudás hatalom*. Most, hogy ez mit jelent, mit nem, ez teljesen mindegy. Ma ugye azt mondják, hogy *az információ hatalom*. És a kettő között van némi különbség. Mert az egyik a folyamatokról beszél, tehát hogy ... most, hogy hatalom vagy nem hatalom, ez most érdektelen. A másik pedig valami szárazról beszél. Lezárásképpen csak annyit mondanék, hogy a *Biblia* azért ír erről, természetesen. Merthogy ismeri ezt a kifejezést, hogy *hatalommal tanítani*. Ilyen történik például a vakon született meggyógyításának második részében is⁴. Amikor ugye a farizeusok, hogy te tanítasz minket? Ez a hatalommal tanítás; ugyanilyen ugye a tizenkét éves Jézus, ugyanígy

⁴ A vakon született meggyógyítása: Jn 9,1-től.

tanít, hatalommal. Ez azt jelenti, hogy amit mond, az megtörténik a figyelő hallgatóban. Mert egy folyamatba kerül bele. És egyébként sok más helyen is észre lehet venni, hogy megtörténik, hogyha a *Bibliát* olvassuk. De ismeri ezt a kifejezést, hogy hatalommal tanítani. Ez nem egy rossz hatalom. Hanem az a hatalom, hogy nem csak beszél. Hanem az ott megelevenedik. Az ott megtörténik. Ez a tanulság a vakon született meggyógyításának második fejezetéből, hogy hát ott sem a ... nem egy hivatásos tanító tanított hatalommal.

M. K.: – Köszönjük szépen.

Sz. I.: – Köszönöm szépen.

M. K.: – Még valami felmerült bennetek?

Hozzászólás: – Bocsánat, még egy fél mondatot mondhatok? Még a fölöslegesről. Hogy szerintem az a fölösleges, amikor meg tudjuk szakítani az oksági láncot, illetve olyasmit csinálunk, ami nem a hétköznapi rutinból, vagy a kötelességek sorozatából adódik.

Hozzászólás (M. K.): – Nekem még egy dolog jutott eszembe. Hogy itt az irány és az út. Ezt a két dolgot mondtad. Hogyha előkészülünk a tanításra, akkor az már eleve, hogy a választékból mit vesz ki. Mert azért egyre több anyag, tapasztalat van. Ráadásul, ezt én is észrevettem, hogy sok minden felgyülemlik, és azt szívesen adja át, aki már túl van rajta, vagy már nem teszi. De az is egyfajta szellemi jelenléte igényel, mert én ezt a szót írtam föl. Ami órán is meg kéne történn, vagy nagyon sokszor észreveszik, hogy megtörténik velünk. Amikor készülünk, és amikor, tehát annyi minden van, nem tudok választani. Ahhoz is kell egyfajta olyan, amiben már – ez egy érdekes szó volt – előhallja. De itt nem az előhallás, hanem az előválasztás, vagy ami, na honnan jön ez most? És ahogy a festőnek szüksége van vászonra meg ecsetre, meg a zeneszerzőnek kottapapírra, a szobrásznak kőre, neki is szüksége van ilyen alapidolgokra – na ez az. Mert önmagában sokat halljuk, hogy „majd ott kiderül, majd ott a gyerekekből kiolvashom”. Ehhez rendkívül sok dolog kell, hogy a zsebemben legyen. Az irányt nagyon kell tudnom, és kell lenni tapasztalatnak Így van? „Bemegyek, majd kiderül”. Honnan? Nem tudok én oda fölmenni, és akkor ők sem. És akkor nem tud kiderülni. Szóval ez szerintem nagyon fontos és hozzá tartozik.

Sz. I.: – De ki is derülhet. Most hadd csatlakozzak erre. Hogyha az ember, most elnézést kérek, gazdaságtalanul, fölöslegesen, de nagyon alaposan fölkészül és tudja, hogy merre van az irány, akkor tud improvizálni, akkor már tud improvizálni: a kérdések, a tekintetek, az előző órának a hangulata vezeti őt, mert mindezt megkapjuk. Mert tudja az irányt. És akkor lehet improvizálni.

Hozzászólás: – Nemrég kezdődött az iskola. És az, hogy az ember bemegy egy osztályba, és hogy hogy veszi fel a szálát a gyerekekkel. Tehát hogy ott is van egy olyanfajta művészi gesztus, hogy most én el akarok nektek mesélni valamit. De azt akarom, hogy onnan, ahol ti vagytok, gyertek velem. És hogy itt van még egy olyan pillanat, amikor az ember megszólítja őket. Hogy próbáljanak elindulni onnan, ahol most egy kisgyerek tart. Mert bennük van egy természetes érdeklődés. És hogy hol tudom megragadni azt a figyelmet, ahol ők most éppen egy szünet után a sokféleségben vannak. Hogy gyertek velem. És itt van még az, hogy a művészetnek szerepe van. Meg hogy ugye nagyjából sokszor hasonló történeteket, vagy ugyanazokat meséljük. De hogy az, hogy megszülessen bennünk, ahhoz ez a pillanat nagyon kell. Hogy gyertek velem. Ezen a képzeletbeli utazáson.